

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

CURRENT ISSUES OF DEVELOPMENT OF PRIMARY EDUCATION IN UKRAINE

У статті описані сучасні підходи до розвитку початкової школи в контексті освітніх реформ. Увагу акцентовано на Законі України «Про освіту», що формулює мету, принципи та компетентнісний підхід у навчанні учнів молодших класів. Нормативно-правова база представляє перелік компетентностей, якими мають оволодіти здобувачі освіти. Проаналізовано деякі наукові дослідження з проблеми, вказано на важливість інновацій. Мета статті – з'ясувати стан розвитку сучасної початкової освіти в контексті законодавчих змін. Завдання полягало у визначенні пріоритетів та досягнень у навчанні молодших школярів. Вибрано методи наукових досліджень: контент-аналіз, спостереження за навчальним процесом у початковій школі, в тому числі і в процесі підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» до педагогічних практик різних типів.

Підкреслюється, що реформа ґрунтується на Концепції Нової української школи, яка стала вектором у діяльності вчителів перших–четвертих класів. Вона визначає нові підходи до навчання молодших школярів, формулює важливі принципи педагогіки партнерства. Встановлено, що освіта в початкових класах здійснюється в контексті інтеграції з дотриманням тематичних та діяльнісних підходів. Новий Державний стандарт початкової освіти спрямований на розвиток творчої особистості з урахуванням психологічного чинника, який забезпечить естетичний та емоційно-чуттєвий досвід. З'ясовано, що в організації навчального процесу в 1–2 класах відбулися зміни. Про це свідчить запровадження ранкових зустрічей, створення відповідних середовищ: ігор, гри на килимку, роботи з дитячою книжкою, словниковою тощо. Акцентовано увагу на інноваційних методах навчання. З'ясовано їх зміст, водночас автори надали деякі рекомендації щодо їх застосування та проведення на уроках української мови в третьому класі.

Ключові слова: Державний стандарт початкової освіти, інновації, Концепція Нової української школи, компетентність, освітній процес, початкова освіта.

The article describes modern approaches to primary school development in the context of educational reforms. Attention is drawn to the Law of Ukraine "On Education", which formulates the purpose, principles and competent approach in teaching junior high school students. Regulatory framework presents a list of competencies that should be mastered by educational applicants. Some scientific research on the problem is analyzed, the importance of innovations is pointed out. The purpose of the article is to find out the state of development of modern primary education in the context of legislative changes. The task was to identify priorities and achievements in the education of younger students. The methods of scientific research were chosen: content analysis, observation of the educational process in primary school, participation in the process of training students of the specialty "Primary education" to pedagogical practices of various types.

It is emphasized that the reform is based on the Concept of the New Ukrainian School, which became a vector in the activity of the first-fourth grade teachers. It identifies new approaches to the education of younger students, sets out important principles of partnership pedagogy. It is established that primary school education is carried out in the context of integration with observance of thematic and activity approaches. The new state standard of primary education is aimed at the development of creative personality, taking into account a psychological factor that will provide aesthetic and emotional-sensory experience.

It has been found out that there have been changes in the organization of the educational process in grades 1–2. This is evidenced by the introduction of morning meetings, the creation of appropriate environments: games, games on the mat, working with a children's book, vocabulary and more. Emphasis is placed on innovative teaching methods. Their contents have been clarified, at the same time authors have provided some recommendations for their application and conducting Ukrainian language lessons in the third class.

Key words: State standard of primary education, innovation, Concept of New Ukrainian School, competence, educational process, primary education.

УДК 372.881.116.12
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-3-24>

Хома О.М.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії та методики
початкової освіти
Мукачівського державного університету

Мочан Т.М.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії та методики
початкової освіти
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми. Нині початкова освіта проходить реформування відповідно до нормативно-правової бази України. Тому Законом України «Про освіту» сформульовано мету та нові підходи до зазначеної галузі. Окремі витримки з документа. «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього

рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [2, с. 1]. Таким чином, мета сформульована із спрямуванням на європейський вектор розвитку освітньої галузі, дотримання принципів дитиноцентризму, гуманізму, толерантності. Наша увага сконцентрована на новому підході до одержання знань – компетентнісному, що трактується як: «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» (Розділ 1, ст. 1 п. 15) [2]. Серед компетентностей мають місце такі як: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними

мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність; інші компетентності, передбачені стандартом освіти (стаття 12. п. 1) [2]. Зазначений Закон актуалізував дослідження щодо організації освітнього процесу в загальноосвітніх навчальних закладах. Наш науковий пошук спрямований на визначення пріоритетів розвитку початкової освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема реформування початкової школи перебуває в центрі дослідження низки науковців. О. Савченко подає коментар щодо впровадження законодавчої бази України в освітній процес. Учена акцентує увагу на двох нових ключових компетентностях: інноваційній та екологічній, змісті громадянської та соціальної [8, с. 4]. Інноваційність як пріоритет в освітньому процесі сформульовано й у дослідженні О. Ляшенко. Автором зазначається, що у школі має утвердитися новий тип навчання – інноваційне навчання, яке, на відміну від традиційного, націлене в основному на освоєння і підтримку наявних здобутків цивілізації, формує особистість, здатну вносити інноваційні зміни в наявну культуру й середовище, успішно розв'язувати проблемні ситуації, які постають як перед окремою людиною, так і перед суспільством. Таке навчання передбачає постійне залучення учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності, що характеризується інтенсивною багатосторонньою комунікацією суб'єктів діяльності, обміном інформацією, результатами діяльності учнів між собою і вчителем [3, с. 41].

Інноваційні технології навчання знайшли своє відображення у дослідженнях Н. Бібік, М. Вашуленка, О. Вашуленко, І. Дичківської, О. Пометун, Л. Пироженко та інших. Ученими запропоновано інтерактивні, проєктні методи, особистісно орієнтовану технологію, технологію гуманістичного навчання та інші, що апробуються в системі початкової освіти. Нині актуальним постає питання визначення практичних аспектів у її реформуванні.

Мета статті – з'ясувати стан розвитку сучасної початкової освіти в контексті законодавчих змін. Завдання – визначити пріоритети та здобутки в навчанні молодших школярів. Методами наукового дослідження обрано контент-аналіз, спостереження за освітнім процесом у початковій школі, в тому числі і в процесі підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» до педагогічних практик.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблеми інновацій в початковій школі проводиться на базі кафедри теорії та методики початкової освіти Мукачівського державного університету у процесі викладання фахових дисциплін, керівництва студентами різних видів педагогічних практик, науково-методичних семінарів спільно з учителями початкових класів, всеукраїнських, міжнародних конференцій тощо.

Багаторічний досвід роботи авторів засвідчує, що в початковій ланці відбуваються значні позитивні зміни. Концепція «Нова українська школа» змінила філософію освіти, чітко сформулювавши нові підходи до освітнього процесу. Зазначено: «Місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками. Нова школа працюватиме на засадах «педагогіки партнерства» [4].

У Методичному порадику для вчителя початкової школи [6] подано методичні рекомендації до навчання учнів в умовах інтеграції, тематичного та діяльнісного підходів у навчанні, розкриваються особливості оцінювання навчальних досягнень учнів тощо. Особливу увагу акцентуємо на запропонованих інноваційних методах навчання, що сприяють розвитку критичного мислення, серед яких – «асоціативний куц», «кубування», «щоденні 5», «щоденні 3» та інші.

Водночас ми неодноразово звертали увагу, що назва методу «мозковий штурм» («мозкова атака») не відповідає природі дитячого мислення й потребує перейменування. В. Сухомлинський застерігав: «Ми, вчителі, маємо справу з найціннішим, найтоншим, наймогутнішим, що є в природі, – з мозком дитини. Коли думаєш про дитячий мозок, уявляєш ніжну квітку троянди, на якій тремтить крапля роси. Яка обережність і ніжність потрібні для того, щоб, зірвавши квітку, не зронити краплю. Ось така обережність потрібна нам щохвилини, адже ми торкаємось найтоншого і найніжнішого в природі – мислячої матерії організму, що росте» [9, с. 33]. Назва «накопичувач», на нашу думку, була б більш коректною та доповнила зміст методу «мозковий штурм».

Слід підкреслити, що нового спрямування набув Державний стандарт початкової освіти [1]. За зазначеним документом здобувач освіти: взаємодіє з іншими особами усно, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях; сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовує її для збагачення свого досвіду; висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови; досліджує індивідуальне мовлення для власної мовної творчості.

Вважаємо, що в Стандарті закладено основи формування сучасної особистості, яка має свою думку. Здобувач освіти висловлює ставлення до усного повідомлення, висловлює власні погляди щодо предмета обговорення.

Навчання української мови в початковій школі передбачає не засвоєння мовних правил, а дослідження мовних явищ і використання їх у мовленнєвій творчості. Учень спостерігає за мовними одиницями, відкриває окремі закономірності співвідношення звуків і букв, значення слів, їхньої граматичної форми, ролі в реченні та спостерігає за власним мовленням, удосконалює його. Крім того, учень експериментує зі звуками, іншими мовними явищами в мовних іграх. Зазнав змін і зміст інших предметів, зокрема «Я досліджую світ».

Уперше введено у змістові лінії психолінгвістичний чинник: взаємодіючи з іншими особами усно, здобувач освіти регулює власний емоційний стан, розповідає про власні відчуття та емоції від прослуханого, побаченого; ввічливо спілкується; описує власні емоції, учень збагачує естетичний та емоційно-чуттєвий досвід.

Зміни спостерігаються і в організаційних підходах до навчального дня. Зокрема, це проведення ранкових зустрічей. «Практика ранкових зустрічей є однією з успішних практик, що допомагає вчителю у створенні спільноти в класі. Ранкова зустріч – це зустріч на початку дня всієї групи дітей з педагогом. Їй присвячують 20 хвилин, щоб створити позитивну атмосферу у класі на весь час перебування дітей у школі. Учні збираються, щоб привітати одне одного, вислухати думки друзів про певне питання, поставити та обговорити запитання. Ранкова зустріч формує ті цінності, що стають основою для створення відповідальної та дбайливої спільноти дітей» [7, с. 6].

Її складниками визначено [7]:

1) привітання – учень, сидячи в колі, ввічливо й цікаво вітається з іншими дітьми;

2) обмін інформацією – учні висловлюють власні ідеї, почуття, а також обмінюються важливою для них інформацією та досвідом. «Обмін інформацією формує у школярів навички вільних висловлювань перед іншими дітьми та батьками»;

3) групове заняття – діти об'єднуються в групи для співу, гри в ігри, участі у різних приємних заняттях;

4) щоденник вражень – у звичайному зошиті, альбомі для малювання чи блокноті учні ведуть власні записи.

Мета ранкової зустрічі – створити позитивну атмосферу у класі на весь навчальний день. «Право обирати має тільки дитина. Піклування одне про одного, відчуття емоційної безпеки, потрібної для того, аби ділитися важливими ідеями та досвідом, готовність допомагати друзям – це саме ті якості, що відображають суть ранкової зустрічі» [там же]. Завдання ранкової зустрічі:

- 1) підготувати учнів до тематичного тижня;
- 2) створити позитивний емоційний стан;
- 3) забезпечити ефективність освітнього процесу.

Позитивним явищем у навчальній діяльності є наявність Типових освітніх програм, низки підручників з предметів, вибір яких за вчителем. Вони добре ілюстровані, містять завдання для розвитку критичного мислення.

У процесі проведення зі студентами педагогічних практик спостерігається зміна у ставленні учнів до навчання. Період адаптації проходить спокійніше, системно, вдоволення чи невдоволення відображається ними в Зошиті вражень. Цьому сприяло створення середовищ для навчання, розвитку і відпочинку, серед них: 1) осередок навчально-пізнавальної діяльності; 2) змінні тематичні осередки, в яких розміщуються дошки, стенди тощо; 3) осередок для гри; 4) осередок художньо-творчої діяльності з полицями для зберігання приладдя та стендом для змінної виставки дитячих робіт; 5) куточок живої природи; 6) осередок відпочинку з килимом для сидіння та гри, стільцями, кріслами-пуфами, подушками з м'яким покриттям; 7) дитяча класна бібліотечка; 8) осередок учителя, з комп'ютером, полицями, шафами для зберігання дидактичного матеріалу тощо. Відзначимо, що для школярів придбано спеціальні парти, які легко трансформуються для діяльності в групах.

Станом на 2020 рік за Концепцією «Нова українська школа», Державним стандартом початкової освіти навчаються учні перших–других класів. У перспективі – розробка модельних навчальних програм та підручників для 3–4 класів. В експериментальних пілотних школах у 3 класі рекомендовано [5] українську мову та літературу вивчати інтегровано, що передбачено мовно-літературною освітньою галуззю, при цьому 5 годин відводиться для вивчення інтегрованого курсу «Українська мова», дві години відводиться для вивчення «Української мови» у складі інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Пріоритетними методами навчання є дослідницькі, творчі, проблемно-пошукові. Досвід роботи авторів статті дає можливість висловити припущення, що вивчення предмета «Українська мова» в 3–4 класах може й інтегруватися з літературою, забезпечити міжпредметні зв'язки, позаяк здобувачі освіти мають досконало володіти державною мовою відповідно до Стандарту, її мовними, мовленнєвими компетенціями. Література покликана розвивати читацьку компетентність, формувати на основі художнього тексту (їх має бути чимало за жанровим розмаїттям) чесноти, що вказані в методичному порадинику, на який ми спиралися. Проте результати апробації визначеної інтеграції в дослідженнях ще не виявлено.

Висновки. Таким чином, нами розглянуто актуальні питання розвитку початкової освіти в Україні. Сконцентровано увагу на законодавчій базі, зокрема Законі України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа». Розкрито нові підходи в освітньому процесі, вказано на позитивні тенденції в адаптації першокласників. Водночас подано окремі методичні рекомендації щодо методів навчання й інтеграції української мови та літератури.

Перспектива подальших досліджень вбачається в розробці інтегрованих уроків як методичних рекомендацій для студентів педагогічних спеціальностей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державний стандарт початкової освіти. *Учитель початкової школи*, 2018. № 4 (вкладка). С. 1–16.
2. Закон України «Про освіту». Прийнято Верховною Радою України 05.09.2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Ляшенко І. Пріоритети розвитку української школи в умовах реформування освіти. *Збірник нау-*

кових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія: Педагогічна, 2016. Вип. 22. С. 39–42

4. Міністерство освіти і науки України. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

5. Міністерство освіти і науки України. Щодо методичних рекомендацій для 3 класів експериментальних закладів середньої загальної освіти. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/1_9-513.pdf.

6. Нова українська школа : поради для вчителя. / Під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

7. Ранкові зустрічі. 1 клас. I семестр. / Авт.-упоряд. Н.Ю. Бабіченко, О.А. Нечипоренко, С.М. Хівренко. Харків : Вид. група «Основа», 2018. 141 с.

8. Савченко О. Закон України «Про освіту»: коментар у контексті проблем реформування початкової освіти. *Початкова школа*, 2018. № 1. С. 1–5.

9. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори в 5-ти т. Т. 3. Київ : Радянська школа, 1977. 670 с.